

Təhsilin keyfiyyətinin artırılmasında İKT-dən istifadənin əhəmiyyəti

Təhsil sistemində gedən yeniləşmə, modernləşmə, hər şeydən əvvəl təhsilin keyfiyyətinə təsir göstərir. Modernləşmənin məqsədi, müasir Azərbaycan cəmiyyətinin təhsil sistemi qarşısına qoyduğu tələblər yeni təhsil nəticələrinə adekvat olmalıdır.

Hazırda dünyada təhsilin keyfiyyətinin cəmiyyətin tələblərinə cavab verməsi məqsədilə müxtəlif təkliflər irəli sürülür və tətbiq edilir. Bu təkliflərin ana xətti təhsil keyfiyyətinin bir proses kimi, eyni zamanda onun nəticəsi kimi qəbul edilməsidir. Belə münasibət tələb edir ki, təhsil prosesinin keyfiyyətinə onun təşkili, təlim vasitə və metodlarının uyğunluğu, müəllimlərin ixtisası uyğun gəlməlidir. Amma bu, məqsədə çatmaq üçün heç də kifayət deyildir.

Müasir dövrdə təhsilin nəticələri anlayışı son illərdə yeni məzmun kəsb etmişdir. Müasir pedaqoji psixologiya

və didaktika elmində şəxsiyyətin motivləşməsi onun koqnitiv ehtiyatlarının problemin həllinə yönəldilməsini tələb edir. Motivləşmə potensialın inkişafına (dəyərlərə istiqamətlənmə, tələbat və maraqlar) şəxsiyyətin təhsil nəticələrinə uyğun gəlməsinin rolu böyükdür. Koqnitiv imkanlar (biliklər), bir qayda olaraq, fənlərin tədrisinin nəticələri ilə uyğun olmalıdır.

Bu nəticələrin cəmini inkişaf etmiş ölkələrdə səlahiyyətli münasibət kimi qəbul edirlər. Təhsil müəssisələrində uzun illər boyu tətbiq edilən və ölkəmizdə müvəffəqiyyətlə yüksək səviyyəli kadrlar hazırlanmasına yönəlmiş əvvəlki sistem bu gün artıq müasir tələblərə cavab vermir. Ona görə də yeni təhsil nəticələrinə nail olmaq üçün təhsilçilərin müstəqil dərk etmə vərdislərinə yiyələnməsi, praktik fəaliyyət vərdislərinə malik olması müasir tələbatə çevrilir.

**Vaqif MAHMUDOV,
Əməkdar müəllim,
Qabaqcıl təhsil işçisi,
pedaqogika üzrə
fəlsəfə doktoru**

Təhsil prosesində biliklərə yiyələnmə üsullarının mənimsənilməsi, yaradıcı potensialın inkişafı təlim prosesinin mərkəzində durmalıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin apardıqları psixoloji-pedaqoji və didaktik tədqiqatlar informasiya - kommunikasiya texnologiyalarının yüksək təlim metodikalarına malik olduğunu sübut etmişlər.

İKT təlimin fərdiləşməsində şagirdlərin imkan və maraqları nəzərə alınaraq, onların müstəqilliyinə, yara-

dıcı qabiliyyətlərinin inkişafına, yeni məlumat mənbələrindən istifadə etməsinə imkan yaradır. Öyrənilən proseslərin və obyektlərin kompüter vasitəsilə modeləşdirilməsinə xidmət edir. Beləliklə, təlim mühitinin yeniləşməsinə şərait yaradır.

Məktəbdə təlim mühiti nə qədər müxtəlif, rəngarəng olarsa, o qədər də şagirdlərin maraqları, meyilləri və fərdi imkanları nəzərə alınmaqla təlim prosesinin effektivliyi təmin edilir. Bu prosesdə isə iki mühüm ideya diqqəti cəlb edir.

Birincisi, təlim mühitinin müxtəlifliydirsə, ikincisi təlimin fərdiləşməsi, onun idrak tələbatlarını və təlim alanının maraqlarına xidmət etməsidir. Bu problemlərə İKT effektiv xidmət edir.

Xarici ölkələrin təhsil sistemində təhsil-informasiya mühitinin yaradılması məqsədilə bir tərəfdən çoxlu sayda tədqiqatlar aparılır, digər tərəfdən tədqiqatlar təhsil müəssisələrində istifadə olunur. Bu tədqiqatlar zamanı təhsil mühiti subyekt və obyektlərə bölünür. Təhsil prosesinin subyektləri müəllimlər və şa-

girdlədirsə, obyektləri təlim vasitələri və təlim fəaliyyətinin alətləri, maddi baza və pedaqoji prosesin idarəetmə mexanizminin informasiya-kommunikasiya texnologiyalarıdır.

Obyekt dedikdə isə informasiya daşıyıcıları, tədris daşıyıcıları, tədris hərəkətləri başa düşülür. Onlar mənimsənilibsə, subyektlər onları şüurlu şəkildə mənimsəyibsə, onda onlar tədris prosesində şəxsiyyətin keyfiyyətinə, dünyagörüşünə, dəyərlər sisteminə, inam və səlahiyyətinə çevrilir.

İnsanların bəziləri hesab edə bilirlər ki, bu açıqlamalar ancaq informatika müəllimlərinə aiddir. Əslində isə bu bölmə bütün müəllimlərə və məktəbi idarə edən məktəb rəhbərlərinə daha çox aiddir. Oxucu razılaşar ki, məktəbdə innovasiya proseslərinə rəhbərlik edən, onun elmi-metodik təminatını təşkil edən məhz məktəb rəhbərləridir.

Digər bir problem də diqqəti cəlb edir:

Təhsilin keyfiyyətinin idarə olunmasına və yüksəlməsinə informasiya texno-

logiyalarının tətbiqi nə verir?

Bildiyimiz kimi, təhsil müəssisəsində başlıca fəaliyyət sahəsi təhsilin məzmunu və məktəblinin özüdür. Məktəb nə qədər varsa, təhsilin məzmunu və keyfiyyəti diqqət mərkəzində olmuş, indi də hamını narahat edir. Ona görə də təhsil işçiləri çalışırlar ki, şagirdlər haqqında ətraflı və dərin məlumatlar əldə etsinlər. Ancaq təcrübə göstərir ki, biz nə qədər çalışırıqsa, bu mürəkkəb vəzifənin öhdəsindən çətinliklə gəlirik. Məhz bu zaman informasiya texnologiyaları, kompüterlər məktəb rəhbərlərinə, müəllimlərə kömək edə bilər. Təhsilin keyfiyyəti haqqında əldə edilmiş informasiyaların obyektivliyi, operativliyi təmin edilmiş olur.

Təhsildə keyfiyyət dedikdə, əldə edilmiş nəticənin qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun gəlməsi və məqsədin əldə edilməsi qaydaları haqqında düşünülür. Buradan aydın olur ki, məktəb kollektivini, məktəb rəhbərliyini eyni ölçü vahidləri ilə qiymətləndirməyi öyrənməliyik:

- a) məktəb qarşısında qo-

yulmuş məqsəd;

b) məktəb tərəfindən əldə edilmiş nəticə.

Hazırda istifadə olunan üsullarla yanaşı, müasir şəraitdə informasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi də yaxşı nəticələr əldə etməyə imkan verir.

Müasir məktəbin vəzifəsi şagirdlərin intellektual səviyyəsinin yüksək olmasına nail olmaqdır. Şagirdlərin intellektual tərbiyəsinə istiqamətlənmə məktəb təhsilinin əsas komponentlərinə yeni münasibətlə yanaşmanı tələb edir. Yeni komponentlər dedikdə onun vəzifələri, məzmununu, təlim metodlarının effektivlik kriteriyaları, şagirdlərin burada rolu və müəllim funksiyaları gözlərimiz qarşısında canlanmalıdır:

■ **Təhsilin məqsədi.** İntellektual tərbiyə baxımından təlim prosesinin məqsədi fənlərin məzmununu mənimsəməklə yanaşı, tədris edilən fənlərin köməyiylə şəxsiyyətin fərdi intellektual imkanlarının genişlənməsi və dərinləşdirilməsidir;

■ **Təhsilin məzmunu.** Şagird intellektinin formalaşmasına çalışan məktəb kol-

lektivi təhsilin məzmununu şagirdin tələbatlarına, onun imkanlarına uyğunlaşdırmalıdır;

■ **Təlim metodlarının effektivlik kriteriyaları.** Məktəblilərin intellektual səviyyəsinin, inkişafının müxtəlif tərəflərini və bilik, bacarıq, vərdislərinin keyfiyyətlərinin formalaşmasının göstəriciləridir;

■ **Müəllimin vəzifələri.** Müəllimin vəzifələri dənəkilərdən ciddi şəkildə fərqlənir. Əgər keçmişdə müəllimin əsas vəzifəsi sosial təcrübənin şagirdə ötürülməsi idisə, bu gün artıq şagirdin fərdi-intellektual inkişafının layihələndirilməsinin həyata keçirilməsini də əlavə etməlidir.

Bu şəraitdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) təhsil müəssisələrinin idarə edilməsi üçün məlumatların əldə edilməsində istifadə olunmalıdır. Təcrübə göstərir ki, bu yolla alınmış informasiyalar fərdi xarakter daşıyır, təlim prosesində hər bir şagirdin irəliləyişini görməyə imkan yaradır.

İKT-nin tətbiqi məktəbin idarə olunmasında yeni münasibət formalaşdırır. Əgər idarəetmə keçmişdə ancaq məktəb kollektivinin idarə olunması kimi başa düşülürdüsə, bu gün isə İKT-nin tətbiqi ona yeni məna kəsb etməyə imkan yaradır. Başqa sözlə, bu gün idarəetmədə şagirdlər təlim prosesinin istifadə olunmasında ön plana keçir. Bu zaman idarəetmənin subyektivi rəhbərlərlə yanaşı, həm də şagird və müəllimlərdir.

Təlim prosesi idarəetmə obyektivi kimi qəbul edilsə, onda qarşıya qoyulmuş məqsədə uyğun olaraq, obyektivi (prosesin) hazırkı vəziyyəti, onun xarakteristikası və inkişafı qarşıya qoyulmuş məqsədə yaxınlaşmalıdır. Təhsilin idarə olunmasına belə münasibətdən söz gedirsə, idarəetmənin ümumi strukturunda şagirdlərin tədris materiallarını və onlarda müəyyən intellektual keyfiyyətlərin formalaşmasının səviyyəsi ayrıca istiqamət kimi nəzərə alınmalıdır. Bu da imkan yaradır ki, şagirdlərin hər birinin şəxsi xüsusiyyətləri obyektiv qiymətləndirilsin,

təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsinə belə münasibət xarici ölkələrin alimlərinin fikrincə, idarə etməyə hərtərəfli münasibət deməkdir. «Bu ideya məktəbin işinin və ya hər bir təhsil müəssisəsinin, hər şeydən əvvəl, onun əsas bölümünün tədris prosesinin imkanlarından maksimum istifadə olunmasının idarə olunmasıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, texnoloji yolla təlim prosesində uğurlu nəticə əldə etmiş müəllim imkan qazanır ki, həm öz yaradıcılığına, həm də şagirdlərin inkişafına daha artıq diqqət yetirsin.

Təlim prosesinin texnoloji quruluşu müəyyən məqsədlərə ardıcıl istiqamətlənməlidir. Məktəblərimizin təcrübəsinin, pedaqoji şuraların, təhsilin keyfiyyəti vəziyyətinin müzakirə olunmasını təsvir edən iclas protokollarının, qəbul edilmiş qərarların təhlili nəticəsində təhsil prosesində keyfiyyətin əldə edilməsi məqsədinin müəyyənləşdirilməsinin mürəkkəb problem olması aydın olur.

Təlimin məqsədi təlim prosesinin nəticələri əsasında

həyata keçirilməlidir. Bu nəticələr uşaqların fəaliyyətində, hərəkətlərində müəllimlər və ya digər ekspertlər tərəfindən nəzərə alınmalıdır. Nəzərə almaq üçün isə onları görməyi bacarmaq lazımdır.

Bu ideyaların həyata keçirilməsində bir sıra çətinliklərlə rastlaşmaq olur. Bir çox təhsil işçiləri (həm müəllimlər, həm də məktəb rəhbərləri) təlimin nəticələrini fəaliyyət dilinə çevirməkdə çətinliklərlə rastlaşırlar. Bu problemlərin həllini mütəxəssislər iki cür izah edirlər:

1. Məqsədlərin dəqiq sistemi qurulmalı. Onların arasında səviyyələrin ardıcılığı müəyyənləşdirilməlidir. Belə sistemlər pedaqogikada taksonomiya adlanır.

2. Hər şeydən əvvəl, təlimin məqsədlərinin konkret açıqlanması dilin hazırlanması deməkdir. Təhsil işçilərimiz ona yiyələnəlməlidir.

Təlim prosesində gündəlik qiymət sadəcə olaraq əks əlaqə rolunu oynayır. O, məhz məqsədə çatmaq üçün vasitədir. Əgər məqsəd əldə olunmayıbsa, onda gündəlik nəzarət sadəcə olaraq təlim prosesinə düzəlişlər etməyə

kömək edir. Gündəlik qiymətlər məzmunlu xarakter daşmalıdır. O şagirdin öz işini korrektə etməyə kömək göstərməlidir. Yekun qiymətlərin isə ballarla göstərilməsi məqsədyönlüdür.

Şagirdin vəziyyətini nəzarətdə saxlamaq məqsədilə xarici təcrübədən mənimsənilmiş «monitorinq» anlayışından son illər bizdə geniş istifadə olunur. Monitorinqin əsas məqsədi təhsilin keyfiyyətini təmin etməkdir. Monitorinq aşağıdakıları özündə birləşdirən bir prosesdir:

- məlumatın toplanması;
- məlumatın dəyərləndirilməsi;
- qərarın qəbul edilməsi;

Monitorinq integrativ bir sistemdir. O, idarəetmə prosesi olmasa da, müşahidələrin, dəyərləndirmənin vasitəsilə qərarların qəbul edilməsinə xidmət edir.

Təhsilin monitorinq sistemi pedaqoji sistemin fəaliyyəti haqqında məlumatların toplanmasına, qorunub saxlanmasına, təhlil edilməsinə və yayılmasına xidmət edir. O, təlim prosesinin vəziyyətini nəzarətdə saxlayır, onun inkişafını

proqnozlaşdırmağa şərait yaradır.

Təhsilin idarə olunmasında məktəb rəhbərlərinə monitorinqdən istifadə olunması məsləhətdir, çünki o imkan verir ki, açıqlanan şəkildə təhsilin keyfiyyətinə mərhələ - mərhələ, sistemli yanaşma həyata keçirilsin. Bunu aşağıdakı kimi təsvir etmək olar:

■ **Məktəbdaxili səviyyə.** Bu səviyyədə təhsil monitorinqi məktəbin fəaliyyəti, qarşıya qoyduğu məqsədə çatmağın vəziyyəti, o cümlədən hər bir şagird haqqında məlumat əldə edilir. Bu zaman proqnozlaşma məqsədilə psixoloji-pedaqoji informasiya hazırlanır;

■ **Rayon-şəhər üzrə səviyyə.** Burada rayon və ya şəhər üzrə (müqayisəli şəkildə) bütövlükdə və ya hər bir məktəb üzrə məlumatlar əldə edilir. Bu zaman məktəblərin növləri (lisey, gimnaziya və s.) nəzərə alınmaqla təhlilə imkan yaranır, rayon və ya şəhər üzrə təhsil sisteminin inkişafının proqnozu hazırlanır;

■ **Respublika səviyyəsi.** Burada Respublika təhsil sisteminin fəaliyyəti haqqında rayonlar, şəhərlər üzrə müqayisəli məlumatlar əldə edilir və lazimi proqnozlaşdırma həyata keçirilir. Burada qeyd etmək yerinə düşər ki, son illərdə respublikada monitorinqlər təhsil sistemində tətbiq edilir və bu proses təhsilin keyfiyyətində artıq özünü göstərir.

Son illər məktəblərimiz kompüter texnikası ilə təmin olduğundan, ondan istifadə, həmçinin şagirdlərin məlumatları informasiya və kommunikasiya texnologiyaları vasitəsilə alması bu işin daha da təkmilləşməsinə şərait yaradır, şagirdlərə məlumatların ötürülməsi, onların təhlili və mənimsənilməsi asanlaşır, informasiya texnologiyalarının tətbiqi imkanları genişlənir. Bu da pedaqoji texnologiyalardan geniş istifadə olunmasına şərait yaradır.

Beləliklə, elektron-təhsil vasitələri və onların bazasında yeni təhsil-informasiya mühiti yaranır ki, onun da təhsilin keyfiyyətini artırmaq imkanları genişdir. Ancaq o, tam mənada o zaman istifadə oluna bilər ki, təlim prosesi innovasiya modellərinə istinad etsin.

Yeni informasiya texnologiyalarının hazırlanması və tətbiqi aşağıdakı qaydalara əsaslanır:

- Pedaqoji texnologiyaların əsas prinsiplərinə (tanışlıq-bütövlük, layihələşdirmə, məqsədin müəyyənləşdirilməsi) məqsədyönlülüyün tətbiq edilməsi;

- Əvvəllər didaktikada həll edilməmiş nəzəri və ya praktik məsələlərin həllinin həyata keçirilməsi;

- Bu məlumatların hazırlanması və tətlim prosesində istifadəsinin kompüter texnikası vasitəsilə həyata keçirilməsi;

Pedaqoji texnologiyaların bu qaydalara riayət edilməsinin ardıcılığı bir tərəfdən gündəlik təlim vəzifələrinə xidmət edərsə, digər tərəfdən təhsilin son nəticələrinə təsir göstərir. Təbii ki, pedaqoji-psixoloji monitorinqlərin təhsil monitorinqinin ayrılmaz hissələri kimi istifadəsinə imkan yaradır. Bu da təhsilin keyfiyyətinə təsir etməyə bilməz.